

ОРГАНІЗАТОР ПЕДАГОГІЧНОЇ СПРАВИ

У статті проаналізовано педагогічні погляди та діяльність видатного українського поета-академіка Павла Григоровича Тичини (1891-1967 рр.). Обґрунтовано, що його постать в історії вітчизняної освіти є непересічною. Зазначено, що він був не тільки новатором поетичної форми, але й талановитим організатором педагогічної справи в Україні в дуже складний період її історії. Доведено, що його людські якості, діяльність на посаді наркома та міністра освіти УРСР сприяли відновленню й розвитку загальноосвітньої школи та вищих навчальних закладів. Велику цінність мають думки П.Г. Тичини про патріотичне та інтернаціональне виховання підростаючого покоління. Особливе значення має його позиція щодо обов'язкового вивчення учнями в школі української мови.

Ключові слова: педагог; організатор освіти; вихователь учителів.

Аналіз досліджень і публікацій. Тичининську спадщину в Україні та поза її межами досліджували В. Барка, В. Бойко, С. Гальченко, О. Губар, С. Єфремов, М. Зеров, М. Ільницький, А. Іщук, І. Кошелівець, Ю. Лавріненко, О. Лейтес, Є. Маланюк, Ю. Меженко, А. Ніковський, Л. Новиченко, Є. Сверстюк, В. Стус, О. Тарнавський, С. Тельнюк, В. Юринець та інші. Окрім того, П. Волинським, О. Ганичем, І. Соболевим, С. Шаховським розроблено рекомендації щодо вивчення творчості Павла Тичини в школі. Ці праці стосувалися здебільшого учнів середніх та старших класів. В жодній із них тичининська поезія не розглядається як засіб виховання любові до Батьківщини на тому рівні, як цього потребує сучасність. Мало дослідженою є діяльність П.Г. Тичини на посаді наркома та міністра освіти УРСР.

Постановка мети. Виокремити й проаналізувати педагогічні погляди та діяльність Павла Григоровича Тичини на посаді наркома (міністра) освіти.

Завдання дослідження. 1. Провести аналіз публікацій що розкривають педагогічні погляди П.Г. Тичини. 2. Дослідити формування педагогічних поглядів та діяльність П.Г. Тичини на посаді наркома (міністра) освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згадуючи про П.Г. Тичину, відомий український письменник Ю.О. Збанацький писав: «... він належав до людей, про яких уже за життя склалися легенди ..., в яких Павло Тичина постає людиною кришталевої чистоти, незглибимої мудрості, безмежної відданості народові та його справі, дивовижного таланту» [6, с. 199].

І, мабуть, не випадково, коли постало питання, хто б міг очолити наркомат освіти УРСР в час, коли ще йшла війна, а на визволеній території республіки вже треба було організувати роботу шкіл, відновлювати діяльність вищих навчальних педагогічних закладів, вибір випав саме на П.Г. Тичину.

Особисті якості Павла Григоровича, організаційні здібності, знання проблем шкільної освіти дозволили ЦК КП(б)У прийняти рішення про призначення його влітку 1943 р. на посаду наркома освіти УРСР, на якій він працював до серпня 1948 року (до речі, до 1944 року поет був безпартійним).

Аналіз літературних та архівних джерел дозволяє стверджувати, що інтерес до проблем освіти у П.Г. Тичини розпочався в юнацькі роки. Саме в ці роки він зробив висновок про те, що без всебічного розвитку дитини, її загальноосвітньої підготовки неможливо виростити з неї освічену людину. Під час навчання у Чернігівському духовному училищі та семінарії почали формуватися його педагогічні погляди. Вчитель гімназії І.П. Львов, який навчав майбутнього поета з 3 по 6 класи, зокрема, згадує, що письмові роботи юного Павла Тичини з психології й філософії були вдумливими, цікавими та оцінювались не нижче четвірки. Він, як і більшість семінаристів, віддавав перевагу загальноосвітнім предметам перед богословськими [1].

У семінарії була створена студія образотворчого мистецтва, де бажаючі мали можливість навчатися малюванню олівцем, тушшю, аквареллю та олійними фарбами. Малювали пейзажі і портрети. Навчав їх відомий в Чернігові художник М.І. Жук, який здобув освіту в Краківській академії мистецтв. Під керівництвом цього досвідченого педагога в студії старанно навчався і П.Г. Тичина. Особливо йому подобалося малювати пейзажі. Любив семінарист Тичина і співи. У семінарському церковному хорі був він не тільки співаком, а й диригентом.

Навчаючись в семінарії П.Г. Тичина почав писати вірші. Будучи від природи людиною дуже скромною, він не виставляв на показ своє захоплення, а маленький зошит з віршами ретельно ховав від інших. Але все ж таки згодом стало відомо, що вірші семінарста високо оцінив М.М. Коцюбинський. Успіх на першій «суботі» у видатного письменника вселив віру в свої можливості і потребу працювати над собою. Таким чином молодий Павло Тичина навчався, так би мовити, у двох школах – офіційній – семінарії, та в школі високих ідей і творчої майстерності – у письменника Михайла Коцюбинського. Обидві школи сприяли його зростанню. Павло Тичина став поетом, педагогом, вченим. Усе, що сприяло духовному й ідейному збагаченню, допомогло йому в майбутньому вирішувати відповідальні завдання у галузі народної освіти, навчання та виховання дітей та молоді.

Очолити наркомат освіти, а потім Міністерство, поет проявив себе як видатний педагог та організатор освіти того складного і суперечливого часу. Починався новий день, і в наркоматі освіти перед ним поставали цілі піраміди невідкладних справ. Школи поруйновано. Підручників немає. Вчителів теж. Дітям ні в що вдягтися й взутися, вони голодні. Нічим і ні на чому писати.

Доводилося дуже тяжко. Нарком мусив сам шукати вчителів для шкіл. Всіх своїх знайомих, які б могли працювати вчителями, він агітував на роботу до школи. Після звільнення України від окупантів, завдяки титанічним зусиллям та авторитету П.Г. Тичини вдалось поновити роботу 6 університетів, 20 педагогічних і 18 учительських інститутів, 77 педагогічних училищ [4, с. 73].

Завжди зацікавлено у П.Г. Тичини проходили бесіди із сільськими педагогами. Приймаючи їх в наркомівському кабінеті, він з боєм помічав і латані штани та піджак вчителя, й старі калоші замість черевиків. Під кінець зустрічі діставав з шухляди конверт з грішми: «Це вам премія від наркома, візьміть, будьте ласкаві». Не було на той час в наркоматі грошей на стільки премій. Павло Григорович до цієї справи прилучав свою наркомівську зарплату, гонорари за книги й статті, опубліковані у пресі.

Предметом особливої уваги П.Г. Тичини була допомога багатодітним родинам, дітям-сиротам. Завдяки його клопотанню учні одержували пайки, безплатні черевики та форму, зошити і підручники. Проте все одно було важко. Відвідуючи школи в містах і селах України, буваючи на уроках, міністр з боєм дивлявся в худенькі, обірвані постаті дітей. Але жаль, розмірковував він, поганий помічник. Треба було думати, як допомогти тим, кому найтяжче. І він думав, вишукував найменшу можливість і допомагав.

Багато працював Павло Григорович з керівниками промислових підприємств республіки. Просив їх допомогти у вирішенні будівельних проблем шкіл, виготовленні парт, іншого обладнання. До речі, нарком Тичина ніколи не забував подякувати керівникам, які відгукнулися, за підтримку на нарадах у Раднаркомі УРСР, у пресі, у своїх прилюдних виступах.

Павло Григорович докладав багато зусиль для того, щоб школи республіки якнайшвидше стали до ладу. З цією метою він їздив по селах та містах, домовлявся з керівниками установ і головами колгоспів, "вибивав" для дітей уцілілі чи хоча б нашвидкуруч відремонтовані приміщення.

Аналіз творів та наукових праць П.Г. Тичини дозволяє стверджувати, що в українській радянській педагогіці поета-академіка можна поставити поряд з такими подвижниками педагогічної ниви, як А.С. Макаренко та В.О. Сухомлинський.

У багатьох статтях та доповідях П.Г. Тичина розкрив свою педагогічну концепцію шкільної справи, виховання дітей. У зверненні до вчителів республіки, надрукованому 2 вересня 1944 р. в газеті «Правда України», нарком освіти підкреслював, що на одному з перших місць у педагогічній роботі стоїть виховання у молодого покоління почуття любові і відданості Вітчизні, виховання героїзму, мужності й честі. Він наголошував на необхідності формування освіченої, культурної, вольової, сміливої, здібної, талановитої, ініціативної, дійової особистості [7].

Особливе значення у педагогічній діяльності П.Г. Тичина надавав питанням змісту освіти та виховання дітей. З часом дослідники педагогічної творчості наркома П. Тичини зберуть всі його статті, виступи та висловлювання, розшифрують стенограми засідань колегії Наркомату освіти – і перед нами постане ціла система освітніх ідей, що йде в річницю К.Д. Ушинського і А.С. Макаренка. Вона передувала відкриттям В.О. Сухомлинського, який, до речі, був одним із вихованців Тичини на педагогічній ниві.

Але ми вже зараз можемо говорити про те, що ідеї видатного чеського педагога Я.-А. Коменського, викладені у «Великій дидактиці» (про виховання громадянина, людини, яка знає не лише різні науки, а й використовує їх на благо співгромадян), знайшли втілення у теоретичній і практичній педагогічній спадщині П.Г. Тичини. Про суспільну моральність, суспільне духовне здоров'я, а не лише розумовий розвиток, повинна дбати справжня педагогіка – був переконаний послідовник великого гуманіста. У багатьох своїх статтях, присвячених вихованню підростаючого покоління, Павло Тичина наголошує передовсім на цьому. І не просто наголошує, а подає в конкретних образах, як, скажімо, у статті-нарисі «Моя учителька». Як теоретик педагогіки, він не раз підкреслював важливість образного мислення у викладанні будь-яких дисциплін, і особливо суспільних [2; 3].

У статті «Виховуємо культурне, грамотне покоління», він, зокрема, зауважував, що у навчальній та виховній роботі початкової школи мало ще використовується усна народна творчість, корінного поліпшення вимагає викладання малювання, співів та музики [4, с. 234].

На жаль, до цих думок вченого-академіка тоді не прислухалися. Але, не зважаючи на перепони П.Г. Тичина і як міністр і як педагогічний діяч послідовно відстоював принцип гармонійного виховання підростаючого покоління. Робив це він не тільки у статтях виступах, а навіть у віршах, зокрема, таких як «На співанці» [6, с. 398].

П.Г. Тичина був ворогом будь-якого зубріння. Найголовніший його навчальний принцип – нехай учень сам собі відкриє потрібну істину. А першим помічником дитині в цій справі має бути вчитель.

Велику цінність сьогодні мають думки Павла Григоровича про патріотичне та інтернаціональне виховання підростаючого покоління. Особливе значення має його позиція щодо вивчення української мови (яка, на жаль, не була підтримана). Поет-академік рішуче виступив проти законопроекту, згідно з яким навчання в національних школах і вивчення рідної мови в школах республіки повинно вестися за бажанням батьків. У своїй статті «Початкова школа в системі народної освіти та її завдання» (1945) Тичина-міністр говорив, що «нам треба поставити справу навчання в початковій школі так, щоб рідна мова, географія та історія виховували в дітей любов до своєї Батьківщини...» [4, с. 267].

Розкриваючи ідею народності у навчанні та вихованні, розроблену К.Д. Ушинським, Павло Тичина підкреслював важливість і необхідність навчання дітей українською мовою. Крилате

висловлювання великого педагога «Коли зникне народна мова, – народу вже більше немає» було для Павла Григоровича основоположним принципом [3, с. 73].

Поет рішуче ставив питання про піднесення рівня викладання української мови і літератури в школі, справедливо вважаючи це одним з найважливіших моментів патріотичного й інтернаціонального виховання. Йому також належить ідея відкриття в Україні двомовних шкіл: українсько-англійських, українсько-німецьких, українсько-французьких, українсько-іспанських.

Як освітній діяч П.Г. Тичина обстоював принципи спеціалізованого та трудового виховання дітей. «Праця – то єдине, доступне людині на землі і єдине гідне їй щастя», – наголошував К.Д. Ушинський. [3, с. 74]. «Груд переростає у красу», – продовжуючи великого педагога, свого земляка, писав Павло Тичина [3, с. 74]. Ці слова стосувалися не тільки праці робітника чи селянина, інженера чи вчителя, а й праці учня. Поради Тичини-міністра сучасна школа може, й повинна, виконувати завдяки Тичині-поетові. Адже творчість П.Г. Тичини, уміло підібрана й майстерно викладена, сприяє формуванню українського патріотизму в учнівської молоді.

Висновки та перспективи дослідження. Багатогранна, до кінця ще не вивчена педагогічна спадщина П.Г. Тичини сьогодні служить вітчизняній школі. Вона – дороговказ у вирішенні багатьох проблем, які нині стоять перед Україною. Згадані у статті чинники зумовлюють потребу ґрунтовної праці про педагогічну діяльність та погляди П.Г. Тичини його творчість як засіб виховання любові до рідної землі.

Використані джерела

1. Кузьменко Н.М. Педагогічний аспект «Спогадів І.П. Львова про П.Г. Тичину» / Н.М. Кузьменко // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – № 5. – 2012. – С. 55-58.
2. Проніков О.К. Формування педагогічних поглядів П.Г. Тичини. / О.К. Проніков // Міжвузівська науково-практична конференція, присвячена 1000-річчю школи Київської Русі «Розвиток школи і педагогічної науки на Україні». – Тези доповідей. – Ч. II. – Ніжин, 1989. – С. 95-96.
3. Проніков О.К. Організатор і вихователь українських учителів / О.К. Проніков. // Сіверянський літопис. – Чернігів, 1999. – № 6. – С. 71-74.
4. Тельнюк С. Павло Тичина : біографічна повість / С. Тельнюк // Серія біографічних творів «Уславлені імена». – К. : Молодь, 1979. – 336 с.
5. Тичина Павло. Твори: [Текст] / П. Тичина. – К.: Молодь, 1966. – 237 с.
6. Тичина П. Твори у 12 томах. – Т. 4: [Текст] / П. Тичина // – К. : Наукова думка, 1985. – 590 с
8. Тычина П.Г. Обращение к учителям / П.Г. Тычина // «Правда Украины», 2 сентября 1944 г.

Pronikov O.

ORGANIZERS TEACHING CASES

In the article the pedagogical views and activity of prominent Ukrainian poet and academician Paul G. Ticino (1891-1967 gg.). Proved that his figure in the history of national education is outstanding. Indicated that he was not only an innovator of poetic form, but also a talented organizer pedagogics business in Ukraine in a very difficult period of its history. Proved that his human qualities, activities as Commissar and Minister of Education of the USSR contributed to the restoration and development of secondary schools and universities. Great value with P.H. Tychyny opinion of patriotic and international education of the younger generation. Of particular importance is his position on compulsory study pupils in school Ukrainian language.

Many articles and responses PG Ticino opened his pedagogical concept of school affairs, education of children. He believes one of the first places in the educational work is the education of the younger generation a sense of love and devotion to the Motherland, education heroism, courage and honor. Hryhoroiych Paul was confident that the national school should form an educated, cultured, strong-willed, courageous, capable, talented, proactive, efficient personality.

P.G. Ticino was the enemy of any cramming. Its main educational principle – let the student himself open the necessary truth. The first assistant to the child in this matter should be a teacher.

Of great value today are the views of Pavel Grigorievich on the patriotic and international education of the younger generation. Of particular importance is his position on the study of the Ukrainian language (which, unfortunately, was not supported). The poet-academician resolutely opposed the bill, according to which instruction in national schools and the study of the native language in schools of the republic should be conducted at the will of the parents.

The study shows that the multifaceted, not yet fully understood pedagogical heritage PG Ticino today is our school. She – a guide to solving many of the problems currently facing it. Referred to in Articles factors determine the need for P. Tychyna thorough work and school, his work as a means of educating love for Ukraine. Remarkably, instructions Tychyna Minister modern school can and should carry through pole-poet. His work masterfully described as the best for developing children's Ukrainian patriotism.

Key words: teacher, organizer of education, the teacher of teachers.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.